

УДК 373.3.011.3-052-044.332:159.922.73

DOI 10.31652/2415-7872-2020-64-127-132

ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ШКОЛЯРІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Л. В. Старовойт, orcid.org/0000-0002-5888-1651

Л. М. Ліхницька, orcid.org/0000-0002-0883-7628

У статті розглядається методика корекції письма за допомогою нетрадиційних технік малювання. Високий рівень зосередженості необхідний у сприйнятті натури й малюнка і в усвідомленні усього процесу образотворчої діяльності. Розвиток дрібної моторики дітей, які малюють, є складним процесом, і при цьому структурні й динамічні особливості дитини змінюються, в залежності від завдання (образотворчої задачі), різних стадій роботи над малюнком і використовуваних засобів його виконання та коригування.

Ключові слова: нетрадиційні техніки малювання, корекція письма, розвиток дрібної моторики, інклюзивна освіта, порушення інтелекту.

THE USE OF NON-TRADITIONAL DRAWING TECHNIQUES AS A MEANS OF DEVELOPING FINE MOTOR SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES IN AN INCLUSIVE EDUCATION

L.V. Starovoit, L. M. Likhitska

In the context of inclusive education, the question of the development of fine motor skills of young schoolchildren with intellectual disabilities becomes urgent. The article deals with the method of correction of writing with the help of unconventional drawing techniques. The research of well-known educators in this field is analyzed and innovative ways of developing fine motor skills by means of art are proposed. The work of specialists on this field shows that the development of fine motor skills in the process of primary school children art activities with special needs in the development of intelligence is one of the most important psychological factors in draw learning. A high level of concentration is necessary in the perception of nature and drawing and in the awareness of the whole process of artistic activity. The development of children fine draw motor skills is a complex process, and the structural and dynamic characteristics of the child change, depending on the task (visual task), different stages of work on the drawing and the means used to perform and adjust. In the working process with non-traditional techniques of drawing with different tools and materials, coordination, differentiation, coordination of finger movements develop, muscle force is regulated, the hand becomes confident, accurate, and fingers become flexible and plastic, which significantly affects hand preparation for writing.

Keywords: unconventional drawing techniques, letter correction, fine motor development, inclusive education, intellectual disability.

Українські науковці в галузі педагогіки мистецтва (О. Рудницька, М. Лещенко, В. Рибалка, С. Сисоєв та ін.) дослідили, що процес розвитку дрібної моторики в молодших школярів є складною психічною діяльністю, котра містить і пізнання, й емоції, забезпечує водночас і сенсорний розвиток, і здібність розрізняти форми та кольори, сприяє глибшому сприйняттю розмаїття барв, ліній, з'єднань, забезпечує розуміння різних видів мистецтва. Педагоги-практики Н. О. Макаруч, А. М. Висоцька, О. В. Чеботарьова, Г. В. Міненко, С. В. Трикоз, Г. О. Блеч, І. В. Бобренко, І. В. Гладченко вважають, що діти з порушенням розумового розвитку серед різних видів діяльності, таких як навчальна, трудова, ігрова, особливо виділяють образотворчу діяльність тому, що вона через свою доступність, наочність та конкретність у вираженні наближена до ігрової [3, с. 347]. Чимало науковців, зокрема Л. С. Виготський, Ю. А. Картава, І. В. Бабій, зауважують про позитивний вплив мистецтва на розвиток психічних функцій та активізацію творчих проявів дитини з порушенням інтелекту [4].

Як особлива форма естетичного пізнання дійсності й віддзеркалення її в художніх образах, мистецтво дає можливість дитині з особливими освітніми потребами відчутти багате розмаїття світу і через мистецьку

діяльність навчитися їх перетворювати. Школярі захоплюються різноманітними видами образотворчого мистецтва, але особливо приваблюють дітей нетрадиційні техніки та матеріали.

Така форма діяльності як малювання містить багато компонентів психічних процесів, і саме тому, за спостереженнями І. М. Білої, цей вид мистецтва справедливо вважають важливим фактором формування особистості [1, с. 5].

Дитячі малюнки споконвіку цікавили вчених, особливо психологів, педагогів, істориків, етнографів, мистецтвознавців. У дитячій психології малюнок був і залишається чи не найважливішим засобом дослідження внутрішнього світу дитини. Дослідники Л. В. Долинська, В. У. Кузьменко, М. В. Левченко, Ю. О. Приходько, О. В. Скрипченко та інші вважають, що дитяча творчість спрямована на віддзеркалення довколишнього середовища і продукує відтворення реального світу дитини не механічно, цей процес зумовлений і психічним розвитком дитини, і її віковими та індивідуальними особливостями [1, с. 7].

Особливість дитячого малюнка – у вираженні проявів та розвитку дитячої психіки. Психолог Е. Сеген звернув увагу на те, що школярі з порушенням інтелекту із задоволенням малюють і елементарне малювання сприяє їхньому всебічному розвитку. Розроблена Ж. Демором у 1909 році система виховання та навчання містила малювання та ручну працю, як найважливіші й обов'язкові заняття, що справляють неабиякий ефект у плані корекції.

Про те, що дитячий малюнок є об'єктивним свідком проявів і розвитку дитячої психіки, зауважував В. М. Бухтерев. Педагоги Н. В. Чехов, Є. В. Гур'є, В. П. Кащенко, А. С. Грибоєдов, А. Н. Граборов, які досліджували емоційність та розвиток дрібної моторики через образотворче мистецтво, підкреслювали корекційну складову ручної праці, малювання та ліплення для розвитку дитини в цілому та її пізнавальної діяльності зокрема [1, с. 6]. Винятковість уроків малювання також підкреслювали такі учені, як Т. Н. Головіна, Ж. І. Шиф, М. М. Нудельман, А. Н. Граборов, І. М. Соловйов, Г. М. Дульнев, Л. В. Занков та інші [1, с. 7].

Мета дослідження полягає у доведенні, що навчання малюванню є найважливішим із корекційних засобів і одним із головних факторів пізнання світу. Для досягнення мети необхідно виконати відповідні завдання: з'ясувати вплив засобів нетрадиційних технік малювання на розвиток дрібної моторики.

Від дитини образотворча діяльність, за заувагами І. А. Грошенкова, вимагає прояву різнобічних якостей і вмій. Задля того, щоб намалювати будь-який предмет, його потрібно не лише добре роздивитися (визначити форму, будову, характерні деталі, колір, розташування у просторі), але й сконцентрувати увагу на руці [5]. Вимоги відобразити у своєму малюнку схожість із заданим об'єктом змушує школяра помічати в ньому такі властивості й особливості, котрі за пасивним спостереженням залишаються поза увагою. Під час спрямованого малювання учні починають краще порівнювати, встановлювати схожість і відмінність предметів, зв'язок між цілим і його частинами.

На думку І. А. Грошенкова, особливість організації навчання засобами образотворчого мистецтва школярів з розумовою відсталістю проявляється в обов'язковій наявності пропедевтичного етапу, під час якого відпрацьовується розвиток уваги, образного бачення сприйняття предметів та їхніх властивостей, тобто розміру, форми, кількості деталей. Саме на цьому етапі відбувається вдосконалення дрібної моторики пальців, кистей рук, зорово-рухової координації, напрацювання образотворчих навичок [5].

Якщо брати до уваги дослідження І. М. Соловйова, котрий звертає увагу на недооцінку і розвиваючого, й коригуючого значення малювання, то потрібно погодитися із його судженням про можливість знаходження співвідношення різноманітних видів малювання і з уяви, і з природи, яке забезпечить ефективний вплив мистецтва на розвиток пізнавальної діяльності. Процес відтворення предмета, незалежно від його художнього виконання, має велике пізнавальне значення. Малювання допомагає учням краще засвоювати знання з різних шкільних дисциплін, оскільки активізує увагу. Наприклад, замальовки умов математичних прикладів або задач. Також під час процесу малювання діти віднаходять дрібниці в деталях, котрі раніше не помічали.

За твердженням Т. Н. Головіної, щоби досягти кращого засвоєння знань розумово відсталими дітьми, необхідний матеріал потрібно подавати так, щоб застосовувати як можна більше рецепторів дитини: предмет потрібно розглядати, відчути, сприйняти на запахи, колір, відтворити ліпленням, малюванням або на письмі [1, с. 37]. Саме тому малювання є одним із ефективних засобів наочного навчання. Під час занять із різних предметів учителю корисно якнайчастіше пропонувати малювати учням і самому виконувати малюнки на шкільній дошці.

Нові психолого-педагогічні дослідження О. М. Данилик, Н. Г. Скрипки, О. Возової та ін. свідчать, що серед основних засобів навчання образотворчої діяльності важливе місце посідає малювання нетрадиційними техніками. Лише нестандартні та нетрадиційні творчі засоби творчості дозволяють кожній дитині розкрити якнайповніше власні почуття та здібності, навчитися фантазувати, не обмежуватися рамками і стандартами. Під час малювання учень пізнає дійсність, полегшує сприйняття болючих для дитини образів і подій. Найвиразніший засіб мистецтва, що втілює багатогранність навколишнього світу

дітей – це барви. Оригінальне малювання розкриває креативні можливості дитини, дозволяє відчувати фарби, їхній характер і розмаїття настроїв. Засвоєння нетрадиційних методів малювання дозволяє завантажити заняття гарними емоціями, святковим настроєм. Нетрадиційні методи малювання дозволяють розвивати в дітей із порушенням інтелекту логічне та абстрактне мислення, фантазію, спостережливість, увагу та самовпевненість. Ці методи малювання можна застосовувати не лише на уроках з образотворчої діяльності, але й на інших заняттях у формі гурткової роботи. Зацікавленість у дітей з'являється тоді, коли всі заняття проводяться в комбінованій формі [1, с. 74].

У результаті використання нетрадиційних способів малювання діти набувають певних навиків, умінь в галузі образотворчого мистецтва, навчаються відчувати й застосовувати колір, форму, лінію, матеріал як засоби вираження образу, не лише помічати, але й самостійно знаходити нешаблонні шляхи створення художнього образу. Нетрадиційні способи малювання дозволяють установлювати більш тісний контакт батьків і педагога із дітьми, соціалізуватися, досягти успіху, самоствердитись в отриманні певного результату й відчути визнання – тоді дитина стає відкритою й підготовленою до подальшого життя у шкільному колективі. Саме тому в школяра з порушенням інтелекту нетрадиційні способи малювання пов'язані з народженням нових креативних потреб і способів їхнього задоволення.

Ще К. Юнг стверджував, що процес створення будь-якого творчого продукту базується на таких психологічних функціях, як активне сприйняття, продуктивна уява, фантазія і символізація. Розвиток і корекція емоційно-особистісної сфери та самосвідомості молодшого школяра за допомогою вищезгаданих засобів малювання відбувається через вираження власних почуттів, зовнішніх відчуттів; прагнення зрозуміти й розібратися в тому, що відбувається в особистому внутрішньому світі; задоволення потреб у спілкуванні й емпатії через продукт власної діяльності, а також пізнання навколишнього світу через символізацію його в особливій формі, конструювання світу. Поміж тим, попри корекційну роботу, при використанні різноманітних способів малювання відбувається розвиток чуттєво-рухової координації. Під час малювання дитина дає волю власним почуттям, бажанням, мріям, перебудовує свої стосунки в різноманітних ситуаціях і хворобливо стикається з деякими страхітливими неприємними, травмуючими образами. Тож малювання у цьому разі є способом осягнення власних можливостей і навколишньої дійсності, як спосіб моделювання взаємостосунків і вираження різного роду емоцій, у тому числі й неприємних, негативних. Тому, малювання нетрадиційними засобами широко використовують для зняття психічної напруги, стресових станів, при корекції неврозів, страхів у дітей дошкільного віку.

Досвід свідчить, що однією з найбільш важливих умов успішного розвитку дрібної моторики рук є розмаїття й варіативність роботи із дітьми через використання нетрадиційних технік малювання. Новизна обставин, незвичайний початок роботи, яскраві й різноманітні матеріали, цікаві для дітей щоразу унікальні завдання, можливість вибору та багато іншого, – усе це допомагає зробити заняття з образотворчого мистецтва захопливим для дитячого сприйняття та жвавим в плані навчальної діяльності. Дуже важливо, щоби щоразу вчитель створював навчальну ситуацію так, щоби діти, з одного боку, могли застосувати отримані раніше знання та навички, а з іншого, – щоби шукали нові шляхи та творчі підходи вирішення задач. Саме це викликає у дітей радісні позитивні емоції, здивування, бажання творчо працювати.

Щоб у дітей не склався шаблон (наприклад, малювати лише в альбомі), папір може бути різної форми (тарілочка, серветка, блюдце, хустинка, коробка, листочок з дерева тощо). Поступово школярі починають розуміти, що можна обрати будь-який листок: це визначається тим, що необхідно зобразити. Урізноманітнювати потрібно і колір, і фактуру паперу, оскільки це також впливає на виразність аплікації або малюнків, і ставити дітей перед необхідністю добирати матеріали для малювання, продумувати колорит майбутнього твору, а не чекати на готове рішення. Більше розмаїття варто вносити і в організацію занять: діти можуть малювати, вирізати, клеїти або ліпити за окремими столами або мольбертами, зсунутими столами/мольбертами в різній комбінації, можуть сидіти й стояти тощо. Важливо, щоби організація заняття відповідала його змісту, щоби дітям було максимально комфортно працювати.

Найбільше дітям подобається слухати казки й створювати до них ілюстрації, адже в кожній дитині є улюблені казкові сюжети й герої. Тому пропозиція створити малюнок до казки або виліпити чарівних персонажів завжди в дітей викликає позитивні емоції. Але все ж є необхідність і цю роботу (ліпку, аплікацію, малювання казкових сюжетів) урізноманітнювати. Навіть, якщо всі діти будуть працювати над одним казковим героєм – необхідно при розгляді з малюками всіх робіт звертати увагу на оригінальні знахідки кожного. Як варіанти, можна провести заняття, на якому діти будуть відтворювати різних казкових героїв, а наступного разу – ілюстрацію до однієї казки, але сюжети кожен обирає самостійно. Або діти разом створюють ілюстрації до улюбленої казки, а потім кожен розповідатиме епізод, який зобразив на малюнку.

Із задоволенням діти сприймають групову роботу, коли всі разом малюють або вирізають і наклеюють (аплікація) загальну картину до улюбленого твору. Пропонуючи створювати ілюстрації на теми казок, не забуваємо урізноманітнювати матеріали. Чим більше різноманітними будуть умови праці «творців», зміст,

форми, методи і прийоми роботи з дітьми, а також матеріали, з якими вони працюють, тим інтенсивніше будуть розвиватися дитячі художні здібності.

Доступність використання нетрадиційних технік визначається віковими особливостями й рівнем розвитку молодших школярів з порушенням інтелекту. Наприклад, розпочинати роботу в цьому напрямку варто з таких технік, як малювання пальчиками, долоньками, обривання паперу тощо, але з часом ці ж техніки доповнять художній образ, що створюється за допомогою більш складних: кляксографії, монотипії тощо.

Малювання пальчиками (вік – від двох років і старші; засоби виразності: пляма, крапка, коротка лінія, колір; матеріали: мисочки з гуашшю, щільний папір будь-якого кольору, невеликі листки, серветки): дитина занурює в гуаш пальчик і наносить крапки, плямки на папір. На кожен пальчик набирається фарба іншого кольору. Після роботи пальчики витираємо серветками [10].

Тичок жорстким напівсухим пензлем (вік: будь-який; засоби виразності: фактурність окраски, колір; матеріали: жорсткий пензлик, гуаш, папір будь-якого кольору і формату або вирізаний силует пухнастої чи колючої тваринки): дитина занурює в гуаш пензлик і доторкається нею до паперу, тримаючи його вертикально. Під час роботи пензель в воду не занурюється. Таким чином заповнюється увесь папір, контур або шаблон. Виходить імітація фактурності пухнастої або колючої поверхні [10].

Малювання долоньками (вік: від двох років і старші; засоби виразності: пляма, колір, фантастичний силует; матеріали: широкі блюдця з гуашшю, пензлик, щільний папір будь-якого кольору, листки великого формату, серветки): дитина занурює в гуаш долоньку (усю кисть) або наносить на неї фарбу за допомогою пензлика й робить відбиток на папері. Малюють і правою, і лівою рукою, зафарбованими різними кольорами. Після роботи руки витирають серветкою, потім гуаш легко змивається [10].

Відтиск корком (вік: від трьох років; засоби виразності: пляма фактура, колір; Матеріали: мисочка або пластикова коробочка, в яку вкладена штемпельна подушечка з тонкого поролону, просочена гуашшю, щільний папір будь-якого кольору і розміру, печатки з корку): дитина притискає до штемпельної подушки з фарбою «печатку» й наносить відтиск на папір. Для отримання іншого кольору змінюється і миска і корок [10].

Відтиск з картоплі (вік: від трьох років; засоби виразності: пляма, фактура, колір; матеріали: мисочка або пластикова коробочка, в яку вкладена штемпельна подушечка з тонкого поролону, просочена гуашшю, щільний папір будь-якого кольору і розміру, печатки з картоплі): дитина притискає до штемпельної подушки з фарбою «печатку» й наносить відтиск на папір. Для отримання іншого кольору змінюється і миска і «печатка» [10].

Відтиск поролоном (вік: від чотирьох років; засоби виразності: пляма, фактура, колір; матеріали: мисочка або пластикова коробочка, в яку вкладена штемпельна подушечка з тонкого поролону, просочена гуашшю, щільний папір будь-якого кольору і розміру, кусочки поролону): дитина притискає до штемпельної подушки з фарбою «печатку» й наносить відтиск на папір. Для отримання іншого кольору змінюються і мисочки з фарбами, і кусочки поролону [10].

Відтиск пінопластом (вік: від чотирьох років; засоби виразності: пляма, фактура, колір; матеріали: мисочка або пластикова коробочка, в яку вкладена штемпельна подушечка з тонкого поролону, просочена гуашшю, щільний папір будь-якого кольору і розміру, кусочки пінопласту): дитина притискає до штемпельної подушки з фарбою «печатку» з пінопласту й наносить відтиск на папір. Для отримання іншого кольору змінюються і мисочки з фарбами, і кусочки пінопласту [10].

Відтиск печатками з ластіку (вік: від чотирьох років; засоби виразності: пляма, фактура, колір; матеріали: мисочка або пластикова коробочка, в яку вкладена штемпельна подушечка з тонкого поролону, просочена гуашшю, щільний папір будь-якого кольору і розміру, печатки з ластіку, які педагог може виготовити сам, використовуючи канцелярський ніж): дитина притискає до штемпельної подушки з фарбою «печатку» й наносить відтиск на папір. Для отримання іншого кольору змінюються і мисочки з фарбами, і печатки [10].

Відтиск зім'ятим папером (вік: від чотирьох років; засоби виразності: пляма, фактура, колір; матеріали: мисочка або пластикова коробочка, в яку вкладена штемпельна подушечка з тонкого поролону, просочена гуашшю, щільний папір будь-якого кольору і розміру, зім'ятий папір): дитина притискає до штемпельної подушки з фарбою зім'ятий папір і наносить відтиск на папір. Для отримання іншого кольору змінюються і мисочки з фарбами, і зім'ятий папір [10].

Воскова крейда + акварель (вік: від чотирьох років; засоби виразності: колір, пляма, лінія, фактура; матеріали: воскова крейда, щільний папір будь-якого кольору і розміру, акварель, пензлі): дитина малює восковою крейдою на папері. Потім замальовує папір аквареллю в один або декілька кольорів. Малюнок крейдою залишається незафарбованим [10].

Свічка + акварель (вік: від чотирьох років; засоби виразності: колір, пляма, лінія, фактура; матеріали: свічка, щільний папір будь-якого кольору і розміру, акварель, пензлі): дитина малює свічкою на папері. Потім замальовує папір аквареллю в один або декілька кольорів. Малюнок свічкою залишається білим [10].

Печатка за допомогою трафарету (вік: від п'яти років; засоби виразності: пляма, фактура, колір; матеріали: мисочка або пластикова коробочка, в яку вкладена штемпельна подушечка з тонкого поролону, просочена гуашшю, щільний папір будь-якого кольору, тампон із поролону (в середину марлевого квадрата кладуть шарик з тканини або поролону і зав'язують кутики квадрату ниткою), трафарети з рифленого напів картону або прозорої плівки): дитина притискає до штемпельної подушки з фарбою поролоновий тампон і наносить відтиск на папір за допомогою трафарету. Для отримання іншого кольору змінюються і мисочки з фарбами, і зім'ятий папір.

Чорно-білий граттаж (грунтований лист) (засоби виразності: лінія, штрих, контраст; матеріали: напів картон або щільний папір білого кольору. Свічка, широкий пензлик, чорна туш, рідке мило (приблизно одна крапля на столову ложку туші) або зубний порошок, мисочки для туші, паличка із загостреними кінцями): дитина натирає свічкою папір так, щоб він увесь був покритий шаром воску. Потім на нього наноситься туш із рідким милом або зубний порошок (у цьому випадку він заливається без добавок). Після висихання – паличкою процарапується малюнок [10].

Монотіпія предметна (вік: від п'яти років; засоби виразності: пляма, колір, симетрія; матеріали: щільний папір будь-якого кольору, пензлі, гуаш або акварелі): дитина складає папір навпіл і на одній його половині малює половину зображуваного предмета (предмети мають бути симетричними). Після малювання кожної частини предмета, допоки не висохла фарба, папір знову складається навпіл задля отримання відбитка. Потім зображення можна прикрасити, також складаючи папір після малювання декількох прикрас.

Кляксографія звичайна (вік: від п'яти років; засоби виразності: пляма; матеріали: папір туш або розведена гуаш в мисочці, пластикова ложечка): дитина зачерпує гуаш пластиковою ложечкою і виливає на папір. В результаті виходять плями у довільному порядку. Потім папір накривається іншим папірцем і притискається (або папір згинається навпіл, на одну половинку дитина крапає туш, а іншою половинкою прикриває пляму). Далі верхній листок накривається іншим папірцем, зображення розглядається: визначається на що воно схоже. Деталі, що не достає – домальовуються [10].

Кляксографія із соломинкою (вік: від п'яти років; засоби виразності: пляма; матеріали: папір, туш або рідкорозчинена гуаш у мисочці, пластикова ложечка, трубочка (коктейльна соломинка): дитина зчерпує пластиковою ложечкою фарбу, виливає її на папір, при цьому виходить невелика пляма (крапелька). Потім на цю пляму художник дує з соломинки так, щоб її кінець не торкався ані плями, ані паперу. За необхідності на цю пляму процедура повторюється. Деталі, яких бракує, домальовуються [10].

Кляксографія з ниточкою (вік: від п'яти років; засоби виразності: пляма; матеріали: папір, туш або рідкорозчинена гуаш у мисочці, пластикова ложечка, нитка середньої товщини): дитина занурює нитку в фарбу, віджимає її, потім на папері викладає з нитки зображення, залишаючи один її кінець вільним. Після цього зверху прикладає іншим папером, притискає, притримуючи рукою, і витягує нитку за вільний кінець. Деталі, котрих бракує, домальовуються [10].

Набризг (вік: від п'яти років; засоби виразності: точка, фактура; матеріали: папір, гуаш, жорсткий пензлик, шматочок щільного картону або пластику (5X5 см): дитина набирає фарбу на пензлик і ударяє пензликом в картон, що тримає над папером, таким чином, щоб фарба розбризкувалася на папір [10].

Відбитки листя (вік: від п'яти років; засоби виразності: фактура, колір; матеріали: папір, листя різних дерев (бажано опалі), гуаш, пензлі): дитина покриває листок дерева фарбами різних кольорів, потім прикладає його до паперу пофарбованим боком для отримання відбитку. Щоразу потрібно використовувати новий листочок. Хвостик листочка домальовується пензлем [10].

Акварелі крейдою (вік: від п'яти років; засоби виразності: пляма, колір, лінія; матеріали: щільний папір, акварельні крейди, губка, вода в тарілочці): дитина змочує папір водою за допомогою кубки, потім малює на ньому крейдою. Можна використовувати прийоми малювання торцем крейди і плазом. У разі висихання бумага знову змочується [10].

Тичкування (вік: від п'яти років; засоби виразності: фактура, об'єм; матеріали: квадрати з кольорового двобічного паперу розміром 2X2 см, журнальний і газетний папір (наприклад, для голок їжака), олівець, клей ПВА в мисочці, щільний папір або кольоровий картон для основи): дитина ставить тупий кінець олівця в середину квадрата з паперу і завертає круговими рухами краї квадрата на олівець. Притримуючи пальцем край квадрата таким чином, щоб він не слизнув з олівця, художник занурює його в клей. Потім приклеює квадратик на основу, притискаючи його олівцем. Тільки після цього витягує олівець, а згорнутий квадратик залишається на папері. Процедура повторюється багаторазово, допоки згорнутими квадратиками не заповнюється бажаний об'єм [10].

Багатотипна пейзажна (вік: від шести років; засоби виразності: пляма, тон, вертикальна симетрія, зображення простору в композиції; матеріали: папір, пензлі, гуаш або акварель, волога губка, кахельна плитка): дитина складає папір навпіл, на першій половинці паперу малюється пейзаж, на іншій виходить його віддзеркалення в озері, річці (відбиток). Пейзаж виконується швидко, щоб фарби не встигли висохнути.

Половина листка, що призначена для відбитку, протирається вологою губкою. Вихідний малюнок, після того як з нього зроблений відтиск, пожвавлюється фарбами, щоб він більше відрізнявся від відбитка. Для монотипії також можна використовувати папір і кахельну плитку. На останню наноситься малюнок, потім вона накривається вологим папером. Пейзаж виходить розмитим [10].

Отже, після вивчення і аналізу теоретичних джерел із проблеми розвитку дрібної моторики молодших школярів з особливостями в розвитку інтелекту, ми дійшли висновку, що в таких учнів молодшого шкільного віку значно недорозвинені дрібні, тонкі, диференційовані рухи пальців рук.

Праці спеціалістів цієї галузі свідчать, що розвиток дрібної моторики в процесі образотворчої діяльності молодших школярів із особливостями в розвитку інтелекту є одним із найважливіших психологічних факторів у навчанні малюванню. Високий рівень зосередженості необхідний у сприйнятті природи й малюнка і в усвідомленні всього процесу образотворчої діяльності. Розвиток дрібної моторики дітей, які малюють, є складним процесом, і при цьому структурні й динамічні особливості дитини змінюються, залежно від завдання (образотворчої задачі), різних стадій роботи над малюнком і використовуваних засобів його виконання та коригування. У процесі роботи з нетрадиційними техніками малювання різними інструментами й матеріалами розвивається координація, диференційованість, узгодженість рухів пальців рук, регулюється сила м'язових зусиль, рука набуває впевненості, точності, а пальці стають гнучкими й пластичними, що істотно впливає на підготовку руки до письма. Варто підкреслити, що навчання малюванню з використанням нетрадиційних технік у навчальному закладі слугує важливим засобом усебічного розвитку учнів і ефективним способом корекції розвитку дрібної моторики в умовах інклюзивної освіти.

У подальших студіях плануємо дослідити вплив нетрадиційних технік образотворчого мистецтва на розвиток мовлення учнів молодшого шкільного віку з порушеннями інтелекту.

Література

1. Витковская Н. С. Формирование эстетической культуры младших школьников: из опыта работы / Н. С. Витковская, А. Б. Щербо, Д. Н. Д жола. – К.: Радянська школа, 1985. – 134 с.
2. Выготский Л. С. Творчество и воображение в детском возрасте / Л. С. Выготский. – М.: Просвещение, 1991. – 93 с.
3. Демченко І. Творчий розвиток молодших школярів засобами образотворчого мистецтва / І. Демченко // Рідна школа. – 2002. – № 6. – С. 62–64.
4. Кучерюк Д. Ю. Эстетика труда: ценностные отношения, творчество, человек / Д. Ю. Кучерюк. – К., 1989. – 152 с.
5. Кучерявий І. Т. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості: навч. пос. / І. Т. Кучерявий, О. І. Клепиков. – К.: Вища шк., 2000. – 288 с.
6. Ліхницька Л.М. Педагогічні умови формування готовності викладачів мистецьких дисциплін до здійснення інноваційної діяльності / Л.М. Ліхницька // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2013. – Вип. 10. – С. 92-97
7. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі / Л. М. Масол. – Х.: Ранок, 2006. – 130 с.
8. Мелик-Пашаев А. А. Об источнике способности человека к художественному творчеству / А. А.Мелик-Пашаев // Вопросы психологии. – 1998. – № 1. – С. 76–78.
9. Роменець В. А. Психологія творчості / В. А. Роменець. – К.: Либідь, 2001. – 286 с.
10. Сальченко Н.В. Психологія художественного творчества: хрестоматія /Н.В.Сальченко.– Мн.: Харвест, 1999.–752 с.
11. Старовойт Л. В. Художнє конструювання з паперу та картону : навчально-методичний посібник / Л. В. Старовойт. – Вінниця: ФОП Корзун Д. Ю., 2015. – 168 с.

References

1. Vitkovskaya N. S. Formirovanie esteticheskoy kul'tury mladshih shkol'nikov: iz opyta raboty / N. S. Vitkovskaya, A. B. SHCHerbo, D. N. Dzhola. – K.: Radyans'ka shkola, 1985. – 134 s.
2. Vygotskij L. S. Tvorchestvo i voobrazhenie v detskom vozraste / L. S. Vygotskij. – M.: Prosveshchenie, 1991. – 93 s.
3. Demchenko I. Tvorchy rozvytok molodshykh shkoliariv zasobamy obrazotvorchoho mystetstva / I. Demchenko // Ridna shkola. – 2002. – # 6. – S. 62–64.
4. Kucheryuk D. Yu. Estetika truda: cennostnye otnosheniya, tvorchestvo, chelovek / D. Yu. Kucheryuk. – K., 1989. – 152 s.
5. Kucheriavyi I. T. Tvorchist – osnova rozvytku potentsiinykh dzherel osobystosti: navch. pos. / I. T. Kucheriavyi, O. I. Klepikov. – K.: Vyshcha shk., 2000. – 288 s.
6. Likhitska L.M. Pedagogichni umovy formuvannia hotovnosti vykladachiv mystetskykh dystsyplin do zdiisnennia innovatsiinoi diialnosti / L.M. Likhitska // Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka. – 2013. – Vyp. 10. – S. 92-97
7. Masol L. M. Metodyka navchannia mystetstva u pochatkovii shkoli / L. M. Masol. – Kh.: Ranok, 2006. – 130 s.
8. Melik-Pashaev A. A. Ob istochnike sposobnosti cheloveka k hudozhestvennomu tvorchestvu / A. A.Melik-Pashaev // Voprosy psihologii. – 1998. – № 1. – S. 76–78.
9. Romenets V. A. Psykholohiia tvorchosti / V. A. Romenets. – K.: Lybid, 2001. – 286 s.
10. Sal'chenok N. V. Psihologiya hudozhestvennogo tvorchestva: hrestomatiya / N.V.Sal'chenok.– Mн.: Harvest, 1999. – 752 s.
11. Starovoit L. V. Khudozhnie konstruiuvannia z paperu ta kartonu : navchalno-metodychnyi posibnyk / L. V. Starovoit. – Vinnytsia: FOP Korzun D. Yu., 2015. – 168 s.